

Een merkwaardige *Lamium maculatum* L.

door

J. MENNEMA (Rijksherbarium, Leiden)

Bij het verwerken van de literatuurgegevens voor een monografie van het geslacht *Lamium*, stuitte ik in de Kew Index op een opmerkelijke *Lamium*-bastard, nl. *L. × cardiaca* Cogniaux. Mijn eerste indruk was, dat hiermede een bastaard tussen een *Lamium*-soort en *Leonurus cardiaca* werd bedoeld. Dit kwam mij uiterst vreemd voor, maar bleek inderdaad het geval te zijn. COGNIAUX (1873) beschreef onder de titel „Un nouvel hybride entre deux genres différents” een plant, die „comme on le voit . . . , par ses fleurs, est un vrai *Lamium maculatum*, tandis qu'elle a tout à fait les feuilles du *Leonurus cardiaca*”. Het materiaal was afkomstig uit het herbarium Nyst en droeg de volgende etiketgegevens: „trouvé près du village de Cannes, département de la Meuse Inférieure”, waaruit Cogniaux kon opmaken, dat de vondst gedaan werd vóór 1815 in de huidige Belgische provincie Limburg.

De bastaard van Cogniaux raakte voorlopig enigszins in de vergetelheid, totdat mij een *Lamium* onder ogen kwam uit het Herbarium Boom, nl. no. 17025, verzameld op 13.V.1950 te Terwinselen, Hortus botanicus der mijnen (L). Dit exemplaar,

dat de naam *Lamium trilobum* zonder opgave van auteur droeg, was onmiskenbaar *L. maculatum* met bladen, die enigszins aan die van *Leonurus cardiaca* deden denken. De cauline bladen, dit zijn de onderste bladen, waarin de schijnkransen niet aanwezig zijn, ontbraken nagenoeg, maar de florale bladen, dit zijn de bovenste bladen met schijnkransen, waren in omtrek elliptisch-langwerpig, overwegend 3-, soms 5-lobbig, met wigvormige voet, donkergroene bovenzijde en grijsgroene onderzijde (fig. 1, a).

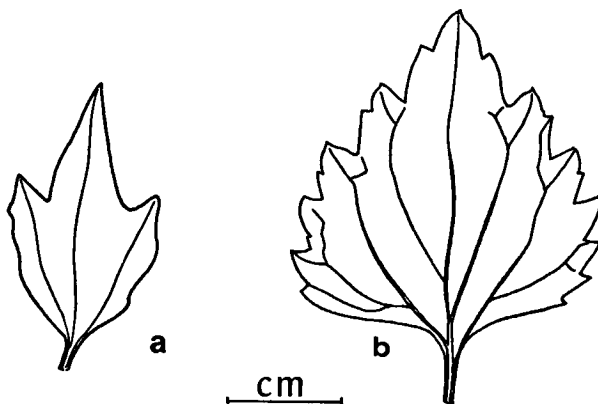

Fig. 1. Florale bladen van a: *Lamium „trilobum”* (Boom, Terwinselen); b: *Lamium maculatum* (Van Ooststroom, Keutenberg).

Deze kenmerken wekten herinneringen aan de beschrijving van Cogniaux's vermeende bastaard, temeer daar het materiaal in de botanische tuin te Terwinselen heel wel uit de direkte omgeving afkomstig zou kunnen zijn, dus niet te ver verwijderd van Kanne aan de Belgisch-Nederlandse grens bij Maastricht, waar Nyst het materiaal verzamelde.

Daar noch in de Belgische literatuur, noch elders iets over deze bastaard kon worden gevonden, verzocht ik Dr. Lawalrée (Brussel) om eventuele nadere literatuuropgaven. Hij was zo vriendelijk om op mijn verzoek te reageren met het opzenden van Cogniaux's type-exemplaar (BR), dat identiek bleek te zijn met de *L. trilobum* uit het Herbarium Boom.

De genoemde kenmerken van de florale bladen van beide exemplaren blijken duidelijk te verschillen van de normale florale, hartvormige *L. maculatum*-bladen met gekarteld-gezaagde bladrand en niet-noemenswaardig kleurverschil in onder- en bovenzijde (fig. 1, b). De beharing van de florale bladen van *L. × cardiaca* en *L. maculatum* is echter volkomen gelijk en wijkt door zijn stijve karakter sterk af van de zachtere en kortere beharing van *Leonurus cardiaca*. Het is dus niet juist om, zoals Cogniaux doet, van de bladen van *L. × cardiaca* te zeggen, dat zij „tout à fait les feuilles du *Leonurus cardiaca*” zijn. De cauline bladen van het type-exemplaar bezitten bovendien meerdere tanden langs de bladrand, zodat deze afwijkende blad-vorm al een redelijke aansluiting vindt bij de normale blad-vorm van *L. maculatum*.

Daar Cogniaux aan de bloem geen verschillen kon waarnemen met de bloem van *L. maculatum* en hij zelf in zijn beschrijving het bastaardkarakter al zeer onwaarschijnlijk maakt door de aanwezigheid van overvloedig en goed ontwikkeld stuifmeel

te vermelden, moet deze „bastaard” onherroepelijk tot *Lamium maculatum* worden gerekend.

Dit alles zou met de Nederlandse floristiek weinig van doen hebben, als de heer J. J. Videler (Heerlen) mij niet had medegedeeld, dat de vroegere tuinbaas van de botanische tuin te Terwinselen de door Boom aldaar verzamelde *Lamium* had gekregen van de vermaarde De Wever (Nuth). Dit was aanleiding om bij het Natuurhistorisch Museum te Maastricht het *Lamium*-materiaal van De Wever op te vragen en daarin trof ik een exemplaar aan, verzameld door Joh. Jansen te Malden in 1932 (MAAS), dat identiek was aan *L. × cardiaca* Cogniaux en aan de bovengenoemde *L. trilobum*. Zeer waarschijnlijk is dit exemplaar uit de tuin van Jansen afkomstig, zodat nog steeds het voorkomen van de afwijkende vorm van *Lamium maculatum* in Nederland niet kon worden vastgesteld.

Maar het doorkijken van het Nederlandse materiaal van het Rijksherbarium bracht uiteindelijk aan het licht, dat Joh. Jansen *L. maculatum* met de afwijkende bladvorm had gevonden tussen Mook en Middelaar. Bij een aan de eerder genoemde specimina identiek exemplaar van *L. maculatum* L. var. *trilobum* (!) J. Jansen in het Herbarium Van Soest no. 3534 (L) stond nl. vermeld: vgl. Kr. Arch.; zending J. Jansen. De door Van Soest vermelde naam var. *trilobum* is in zoverre onjuist, dat JANSEN (1930, p. 223) het taxon als forma heeft gepubliceerd: „De bladeren waren . . . smal, de meeste van de voorjaarsbloeiengels met aan weerszijden een tand, zodat deze vorm wel *trilobum* zou kunnen heten.” Of de door Boom aan zijn exemplaar gegeven naam *trilobum* op Jansens naam berust, of dat beide auteurs onafhankelijk van elkaar bij hun naamkeuze door het drielobbig karakter van de bladen zijn geïnspireerd, is niet met zekerheid te zeggen en is nomenclatorisch van geen betekenis.

Het is verleidelijk om aan de diverse exemplaren met de afwijkende, trilobate bladvorm, waarvan er twee oorspronkelijk in het stroomgebied van de Maas zijn aangetroffen, de naam *L. maculatum* L. f. *trilobum* Joh. Jansen toe te kennen. Toch heb ik daar op dit moment enige bedenkingen tegen. In de eerste plaats bevinden zich in de collectie van het Rijksherbarium diverse exemplaren, die, ofschoon niet geheel identiek, qua bladvorm en -rand een zekere mate van overeenkomst vertonen met *L. maculatum* f. *trilobum*. Een duidelijke scheiding op grond van deze bladkenmerken is in het materiaal nauwelijks aan te brengen. Verder is het aantal infraspecifieke taxa bij *L. maculatum* dermate groot — op dit moment zijn er mij nu reeds meer dan 25 bekend en ik heb de overtuiging, dat dit aantal nog belangrijk zal toenemen — dat het weinig zin heeft hieraan nog een moeilijk te omgrenzen taxon toe te voegen. Dit heeft m.i. alleen zin, indien kweekproeven van de afwijkende vormen het konstante karakter van diverse kenmerken onder verschillende omstandigheden of de uiterlijke reacties van de plant op bepaalde oecologische factoren afdoende hebben aangetoond. Ook één enkele zin in JANSEN (1930) over *L. maculatum* f. *trilobum*: „Een plant met ongeveer denzelfden bladvorm ontstond in mijn tuin”, maakt het aanvaarden van een infraspecifiek taxon moeilijk en het doen van kweekproeven in hoge mate gewenst.

In ieder geval heeft dit onderzoek een uiterst klein gedeelte van de chaos, die in een gerenommeerd Euraziatisch geslacht als *Lamium* heerst, kunnen ordenen: *L. × cardiaca* Cogniaux is een taxon, dat valt binnen de variabiliteit van *L. maculatum* L.

Literatuur

- COGNIAUX, A., 1873. Un nouvel hybride entre deux genres différents. Bull. Soc. Bot. France 20, p. XXIII—XXVI.
- JANSEN, JOH., 1930. *Lamium maculatum* en album. Ned. Kruidk. Arch. 1930, p. 215—230.

Summary

Lamium × *cardiaca* Cogniaux, found before 1815 in Belgium near Kanne by Nyst, and considered by its author to be the hybrid of *Lamium maculatum* and *Leonurus cardiaca*, falls within the variability of *L. maculatum* L. It has also been found in the Netherlands between Mook and Middelaar (prov. Limburg) and described as *L. maculatum* L. f. *trilobum* Joh. Jansen in Ned. Kruidk. Arch. 1930, p. 223.